

CULTURA & CIVILIZACION OCCITANAS 1

CULTURA & CIVILIZACION OCCITANAS 1

Redaccion

Patric Guilhemjoan

Estela Lame

Benjamin Salinas

Relectura e adaptacion

Domenica Decamps tau lemosin

Josiana Ubaud tau provençau

CAP
OC

éditions

—————
CANOPÉ

Crèdits fotografics de la cobèrta

BnF ms. 854 fol. 108 – domeni public

Carnaval de Limós 2024 © Rebecca W – CC BY-SA 2.0

© yan krukov/Pexels

Sent Pançard e los palhassos – La Segá – Carnaval Biarnés 2016 © Unuaiga – CC BY-SA 4.0

Senhalizacion Sant Cibrian © Xic667 – CC0 1.0

Face à une demande croissante de ressources claires, fiables et directement exploitables en classe, la collection Cultura e civilization occitanas, éditée par le Cap'Òc, se donne pour ambition de proposer aux enseignants des outils de référence dans le cadre des nouveaux programmes d'occitan du collège et du lycée.

Les deux premiers thèmes inaugurent une série conçue comme un ensemble cohérent de sept volumes, chacun consacré à une thématique majeure de la civilisation et de la culture occitanes. Ils offrent des repères essentiels, structurés et accessibles, permettant d'articuler savoirs culturels, approche linguistique et mise en activité des élèves.

Pensés comme des appuis pour la construction de séquences pédagogiques, ces ouvrages ne se limitent pas à une transmission de connaissances : ils invitent à interroger les notions de langue, de territoire, d'histoire et de pratiques culturelles, dans une perspective résolument didactique. Les contenus proposés favorisent ainsi l'adaptation aux différents niveaux du CECRL et encouragent la créativité pédagogique.

Par cette collection, le Cap'Òc affirme sa volonté d'accompagner durablement l'enseignement de l'occitan, en mettant à disposition des enseignants des outils solides, évolutifs et ancrés dans les réalités contemporaines de la langue et de la culture d'oc.

Per respondre ad una demanda frotjanta de ressorsas claras, fisablas e directament espleitablas en classa, la colleccion « Cultura e civilization occitanas », editada per lo Cap'òc, se balha per ambicion de perpausar aus ensenhaires daus gatges de referéncia dins l'encastre daus programas noveus d'occitan dau collègi e dau liceu.

Los dos primiers temas inauguran una seria conçaubuda coma un ensemble coerent de set volumes, chadun consacrat a una tematica màger de la civilizacion e de la cultura occitanas. Ofrissen de las marcas essencials, estructuradas e accessiblas, balhan de las dralhas d'articulacions demest sabers culturaus, apròchi lingüistic e mesa en activitat daus escolans.

Pensats coma daus supòrts per la construccion de sequéncias pedagogicas, aqueus obratges s'arrestan pas ad una transmission de las coneissenças : menan a interrogar las nocions de lenga, de territòri, d'istòria e de practicas culturalas, dins una perspectiva volontàriament didactica. Los contenguts perpausats favorizan aitalu l'adaptacion aus diferents niveus dau CECRL e encoratjan la creativitat pedagogica.

Per aquela colleccion, lo Cap'òc confirma sa volontat d'acompanhar durablament l'ensenhament de l'occitan, en botar a disposicion daus professors daus gatges solides, evolutius e enraijats dins las realitats contemporaneas de la lenga e de la cultura d'òc.

Martial Peyrouny
Inspecteur pédagogique régional d'occitan
Académies de Bordeaux, Limoges et Poitiers

Aqueste obratge qu'a per amira de hicar a disposicion deus ensenhaires d'occitan de l'ensenhament segondari los supòrts necessaris entà integrar elements de cultura e civilizacion occitanas a las sequéncias de cors. Qu'ei concebut entà estar emplegat autanplan dab grops de començants en iniciacion com dab grops d'aprenents mei avançats, de seccion bilingua, de licèu o enlà. Que segueish ua progression tematica ligada au Quadre europèu comun de referéncia tà las lengas. Aqueste purmèr tòme que tracta dus aspèctes culturaus : l'identitat dab dotze figuras d'Occitania e lo lòc de demorança dab onze vilas occitanas d'interès. Que s'ageish d'ua causida qui a per objècte d'estar completada en tòmes ulteriors.

Los tèmas presentits tà la seguida que son :

- l'entornament immediat : de casa a l'escòla ;
- lo viatge : visitas e lòcs istorics ;
- la cosina ;
- las granas hèstas de l'annada ;
- los jòcs e los espòrts ;
- los escrivans occitans.

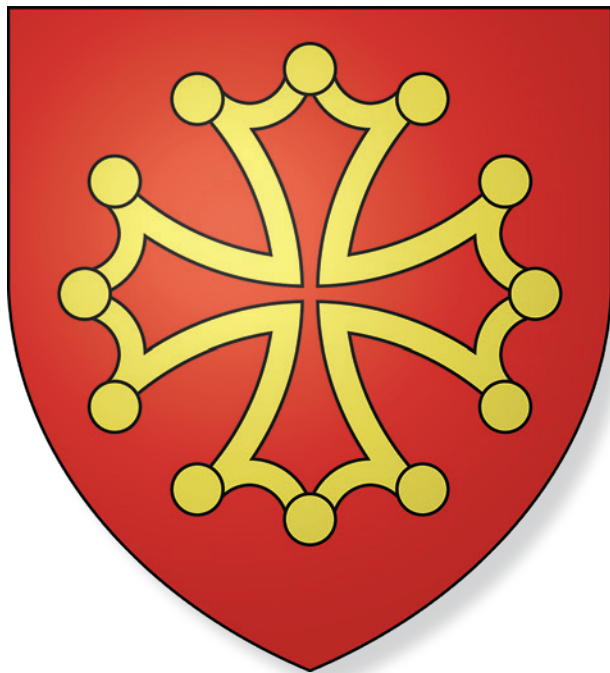
En cada document que caben ilustracions, un petit enquadrat sus hons gris on se tròba un tèxte de presentacion hòrt simple au present, e un tèxte au passat mei desvolopat e detalhat mes a portada d'ua classa de fin de cicle 4 o de licèu. Lo petit tèxte de presentacion que pòt estar emplegat com amòrsa o com supòrt principau en classas d'iniciacion o de començants.

Que trobaratz suu site deu Cap'òc (www.capoc.fr) un ligam entà arrecotir au digipad de perlongament on son las ilustracions –qui son projectaderas en classa entà aviar la paraula dens lo grop–, ligams exteriors suu subjècte, documents audios o videos, tèxtes, ideas d'espleitacions pedagogicas, etc. Qu'auratz tanben la possibilitat de telecargar los enregistraments deus tèxtes, çò qui pòt estar lo parat d'aviar lo tèma per la comprenença de l'orau.

L'obratge qu'ei mutidialectau. Cada subjècte qu'ei tractat dens lo dialècte d'origina : Gaston Febus en gascon, Tolosa en lengadocian, Marselha en provençau, etc. Qu'ei lo parat de tribalhar sus l'interdialectalitat en collègi e licèu.

1. Qui ès ?

L'identitat : figuras d'Occitania

Alienòr d'Aquitània	9
Los comtes de Tolosa o Raimondins	13
Olympe de Gouges	17
Gaston Febus	19
Catarina Segurana	23
Miquèu de Montanha	25
Jeanne de Flandreysy	28
Joan Jaurés	30
Joana de Labrit	33
André Turcat	36
Marianna	37
Pau Ricard	40

Alienòr d'Aquitània

Qu'ei l'ua de las personas mei ricas e poderosas deu son temps. Que vad en 1122 o 1124 e que's moreish en 1204.

Qu'ereita lo **ducat d'Aquitània** e de Gasconha deu son pair Guilhèm X en 1137.

Que's marida un purmèr còp dab Loís de França qui vad **rei de França** la medisha annada. Que's desmarida en 1152 e's torna maridar dab lo duc de Normandia, Enric Plantagenêt qui vad **rei d'Anglatèrra** en 1154.

Que participa dab lo rei de França a la Segonda Crotzada (1147-1149).

Qu'ei l'arrèrhilha deu **purmèr trobador** coneishut, Guilhèm IX, duc d'Aquitània. Qu'a probablament un ròtle de mecènas important dens la vita artistica e literària de l'epòca. Lo trobador Bernat de Ventadorn que'u dedica l'ua de las soas cançons.

Reconstitucion faciau d'après lo jaset de l'abadia de Fontevraud

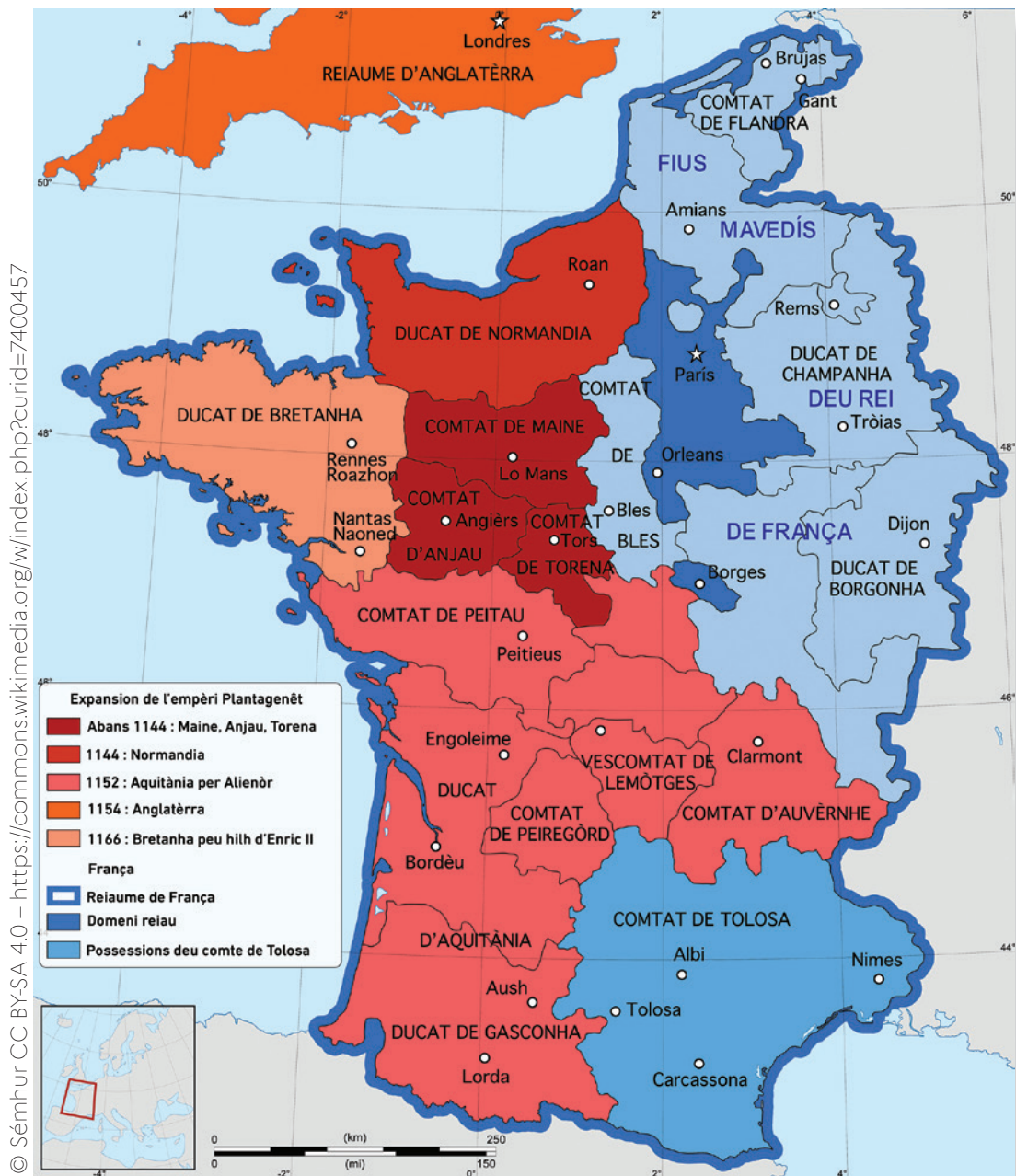
© Panagiotis Constantinou CC BY-NC-SA 4.0
<https://www.worldhistory.org/image/15656/queen-eleanor-of-aquitaine/>

Ua rica eretèra

Alienòr d'Aquitània qu'èra la hilha d'Aenòr de Châtelleraut e de l'un deus **mei grans senhors deu son temps** lo duc Guilhèm X d'Aquitània. Après la mort deu son hrai capdèth, qu'eretè deu pair lo **ducat d'Aquitània** e lo de Gasconha, unit a'u d'Aquitània. Qu'avè enter 13 e 15 ans. Que recebó ua educacion de tipe reiau (letras, musica, equitacion...)

Jaset d'Alienòr d'Aquitània – Abadia de Fontevraud – © Adam Bishop CC-BY-SA 3.0

Reina de França

Entà preservar lo son eretatge e lo son poder, en ua epòca de dominacion masculina, que la mari-dèn a la mort deu son pair en **1137** a Loís lo Joen qui vadó **Loís VII, rei deus francs**. Que miè la soa vita dab ua **gran independéncia de vista e de caractèr**, çò qui n'èra pas de mòda d'aceth temps mes qui s'apressava de l'imatge de la Dòmna sobirana cantada peus trobadors. Que portè a la cort de França, hèra austèra, ua libertat de paraula, de vestidura e de divertiment qui n'èra pas costumèra e qui desplasó. Lo trobador Marcabrun que n'estó caçat pr'amor d'estar tròp cortès.

Dab Loís VII que participè a la **Segonda Crotzada** enter 1147 e 1149 entà assegurar a l'expedicion la participacion militar de vassaus aquitans importants. Qu'estó ua mauescaduda militar (nada victòria militar e hèra de morts) e un moment de gran tension enter lo dus espós.

L'independéncia d'esperit d'Alienòr que creè dissensions dab lo rei e aquesta que demandè, aron quinze ans de maridatge, l'**anullacion de las noças**, acceptada en 1152. Que'n dèn la colpa a Alienòr qui n'avè pas dat un eretèr mascle au reiaume, quan avora duas hilhas, Maria e Alix.

Reina d'Anglatèrra

Que susprenó tot lo monde en se **tornar maridar dus mes après** dab Enric Plantagenêt, duc de Normandia, de dètz ans mei joen qu'era. Qu'era ua union politica e ua estrategia d'Alienòr entà preservar lo son maine : Enric que possediva Anjau, Maine, Torna e Normandia e que vadó **rei d'Anglatèrra en 1154**. A dus que possedivan **l'un deus mei grans domenis deu temps**, mei gran que lo deu rei deus francs. Qu'avó ueit mainats dab Enric, e espciaument **Ricard Còr de Leon** qui estó un trobador e **Joan dit shens Tèrra**. Los dus qu'estón reis d'Anglatèrra.

Presoèra

En 1173, pr'amor de sentir la soa autoritat miaçada dens los sons Estats e de las infidelitats d'Enric, que's susmautè e que possè los sons hilhs a s'arrevendir contra lo pair. Aqueste que la hasó **empresoar pendent quinze ans**, de 1174 dinc a quan Enric se morí en 1189. Un còp veuda, qu'arrecaptè lo son poder e qu'ajudè au son hilh Ricard, vadut rei d'Anglatèrra, puish a la mort d'aqueste en 1199, a Joan.

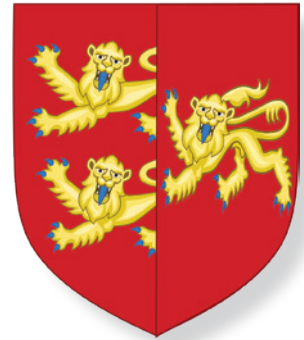
Sagèth d'Alienòr d'Aquitània

© Sigilla – <https://sigilla.irht.cnrs.fr/6985>

Armas d'Alienòr d'Aquitània

© Jacques63, Sodacan CC BY-SA 4.0

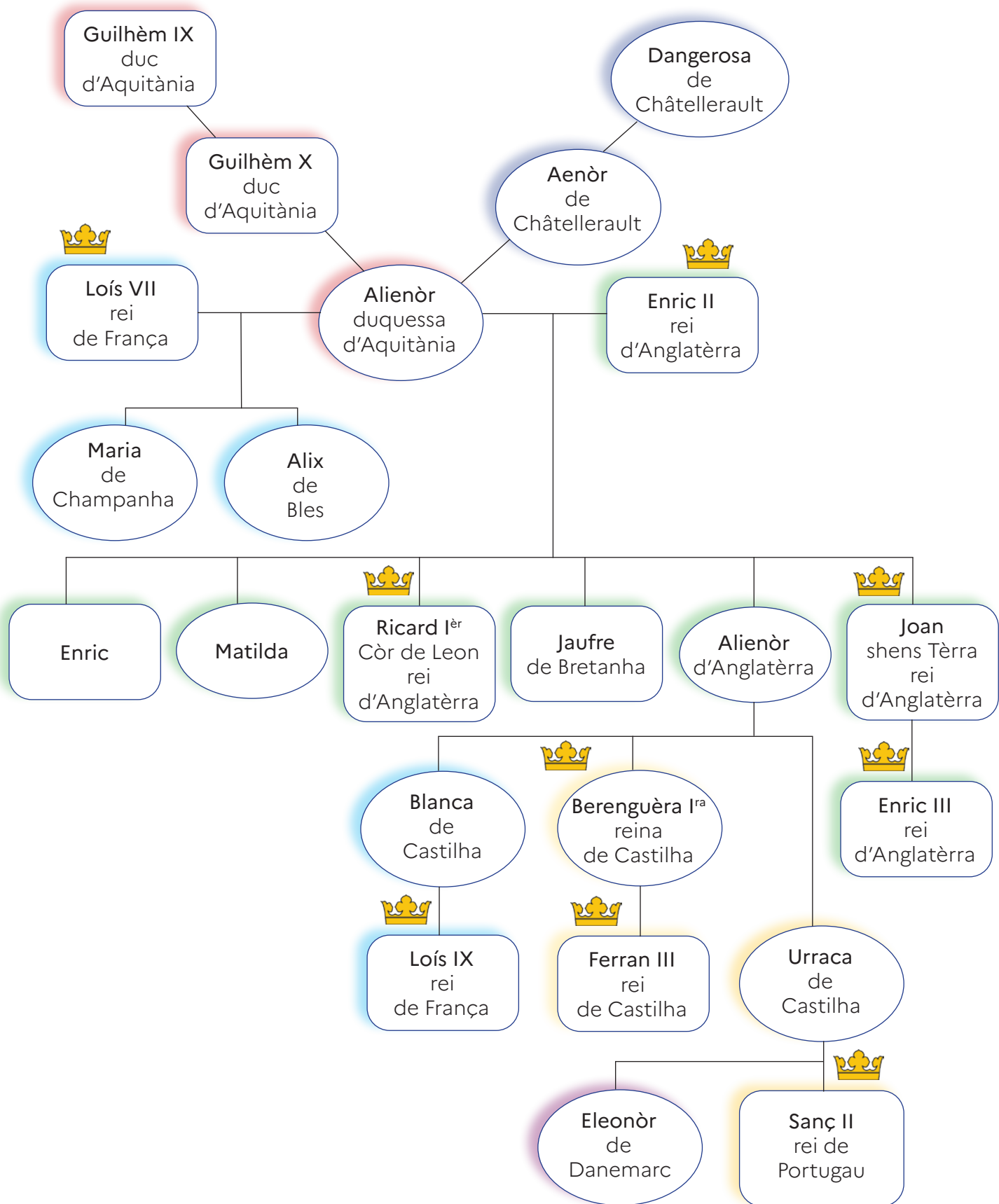

Ua hemna excepcionau

Shens estar totun ua reina regnanta, que **temptè de tièner lo son poder de duquessa suus sons territòris aquitans**, çò qui èra excepcionau per l'epòca. Lo fèit d'estar ua hemna que limitè la soa autoritat. Qu'ei sonque un còp veuda o pendent los periòdes de crisi, en l'absència deu poder masculin, que podó afirmar los sons drets.

Mei que probablament Alienòr qu'avó un ròtle important de **mecènas taus artistas e espciaument dens lo domeni literari**. Com tau son pair e tau son pairbon, la soa cort qu'era obèrta aus trobadors, com Bertran de Bòrn. Bernat de Ventadorn que tièva, entad era, ua plaça a despart. Que hasó partida de la soa cort quan èra duquessa de Normandia e reina d'Anglatèrra.

Chrétien de Troyes, l'un deus fondators de la literatura francesa au sègle XII^{av}, qu'estó au servici de Maria de Champanha, la hilha d'Alienòr d'Aquitània, a la cort de Champanha.

Arbo genealogic d'Alienòr d'Aquitània

Los comtes de Tolosa o raimondins

S'apèlan aital perque fòrça an Raimond coma prenom.

Son comtes de Tolosa entre lo sègle IX^{en} e 1271.

Lo comtat es fòrça ric a l'Edat mejana amb una vida culturala importanta. I a **fòrça trobadors** e i a **mai de libertat** qu'al Nòrd de França, especialament dins lo domeni religiós.

Al sègle XII^{en}, un moviment crestian novèl se desvolopa entre Gasconha e Provença, lo dels **albigés o catars**, en reaccion als abús e a la corrupcion del clergat catolic. Vòlon viure coma los apòstols e los fidèls observan generalament de règlas de moralitat estrictas. Se fan apelar « bonas femnas » e « bons òmes ».

Lo Papa demanda al rei de França l'organizacion d'una **croçada contra los catars**, que se sentís menaçat per aquela minoritat religiosa que s'espandís. En 1209, lo rei de França manda una armada. Simon de Montfòrt n'es lo cap e vòl subretot **conquistar de territòris rics**. Lo comte Raimond VI, puèi son filh Raimond VII, lutan contra los crosats, mas **pèrdon en 1229**. Lo comtat de Tolosa es restacat al domeni del rei de França en 1271.

Armas dels comtes de Tolosa

© Marc Baronnet CC BY-SA 4.0

https://commons.m.wikimedia.org/wiki/File:Salles_de_Croisades_-_1096_-_Armes_Raymond_de_Saint-Gilles_comte_de_Toulouse_-_Robert_duc_de_Normandie.jpg

Una dinastia franca

Lo primièr raimondin èra Folcaud de Roergue, **comte de Roergue e d'origina franca**. Jos Raimond IV (1094-1105) los fèus principals del comte de Tolosa èran lo comtat de Carcin (Montalban, Caors, Fijac), lo vescomtat d'Albi e de Besièrs, los comtats de Roergue, de Rodés, de Carcassona, de Foish e de Coseran. Lo comte de Tolosa èra tanben marquès de Provença. Los comtes de Tolosa deguèron **lutar contra los ducs d'Aquitània** que consideravan qu'èran los eiretièrs naturals per las femnas e **contra los reis d'Aragon** que se disián senhors sobeirans del comtat de Tolosa.

Un domeni ric

La vila de Tolosa èra una de las **mai importants d'Euròpa** (entre 30 e 40000 abitants), e los comtes, qu'avián un domeni **fòrça ric**, èran poderós que non sai. Participèron a las **croçadas** en Tèrra santa. En 1102, Raimond de Sant Gèli, que comandava una armada de la Primièra croçada, n'aprofichèt per se far un fèu en Orient Mejana, lo comtat de Trípol.

Los albigeses o catars

Al sègle XII^{en}, çaquelà, mercés a la libertat que i aviá en aquel territòri, la **Glèisa catara se desvolopèt** amb lo sosten de fòrça senhors locals. Raimond V ensagèt de lutar contra, mas al començament del sègle XIII^{en}, èran pro nombroses e Raimond VI o podiá pas far sens malcontentar una part importanta de la populacion. **Lo papa mandèt un legat** per convertir los catars, mas foguèt **assassinat** e donc demandèt que foguèsse organizada una **croçada**. Una primièra armada foguèt levada puèi lo rei de França sostenguèt la croçada menada per **Simon de Montfòrt**.

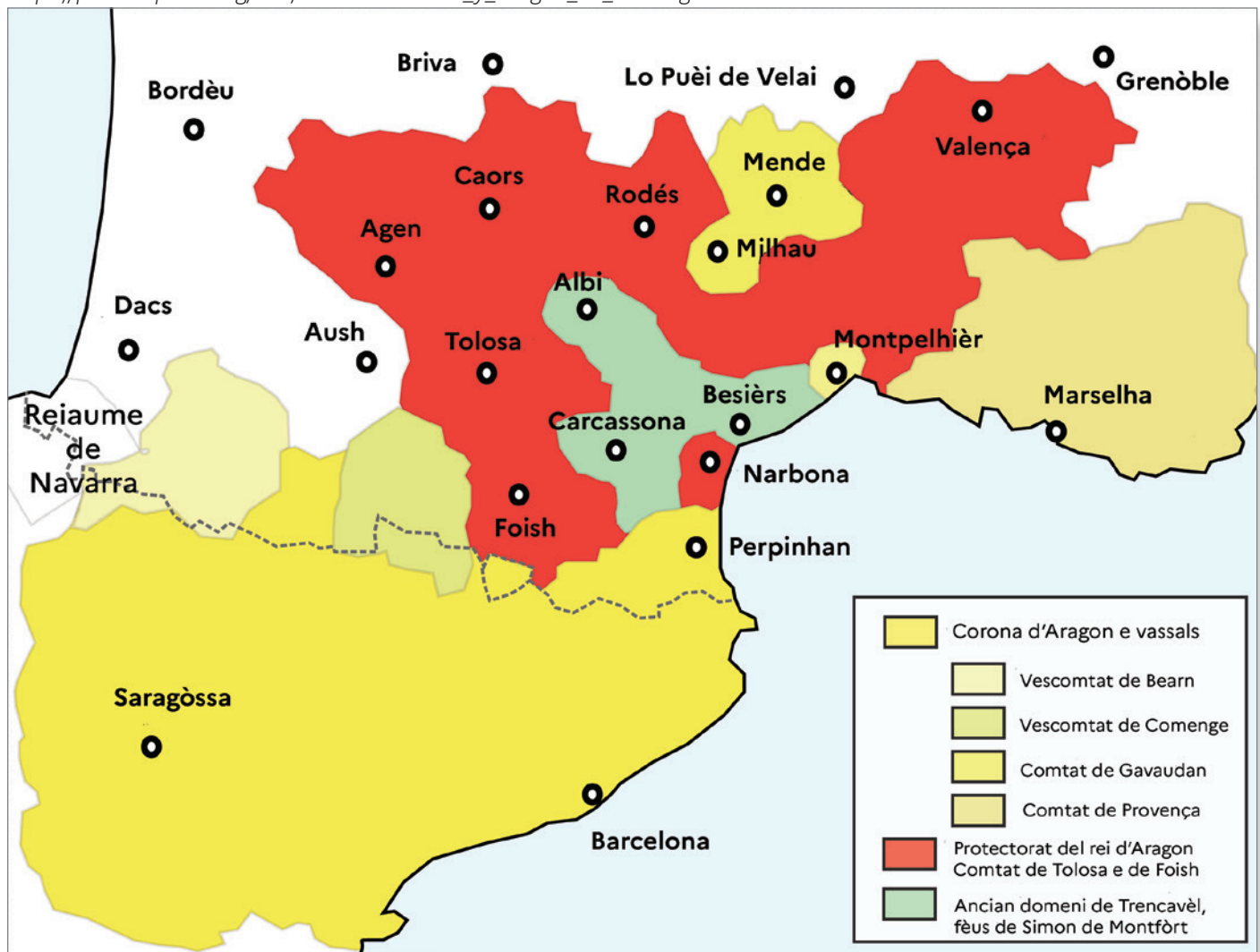
La desfacha

Lo rei d'Aragon, Pere II, qu'èra vengut per ajudar lo comte de Tolosa, se moriguèt a la batalha de Murèth en 1213. Foguèt una **desfacha pels tolosans**. Puèi Simon de Montfòrt conquistèt Tolosa en 1215 e se proclamèt comte de Tolosa mas foguèt tuat per las abitantas que s'èran revoltadas contra el, en 1218. Apuèi una novèla ofensiva del rei de França, **Raimond VII capitulèt** e signèt lo

L'espaci occitano-catalan a la velha de la Batalha de Murèth en 1213

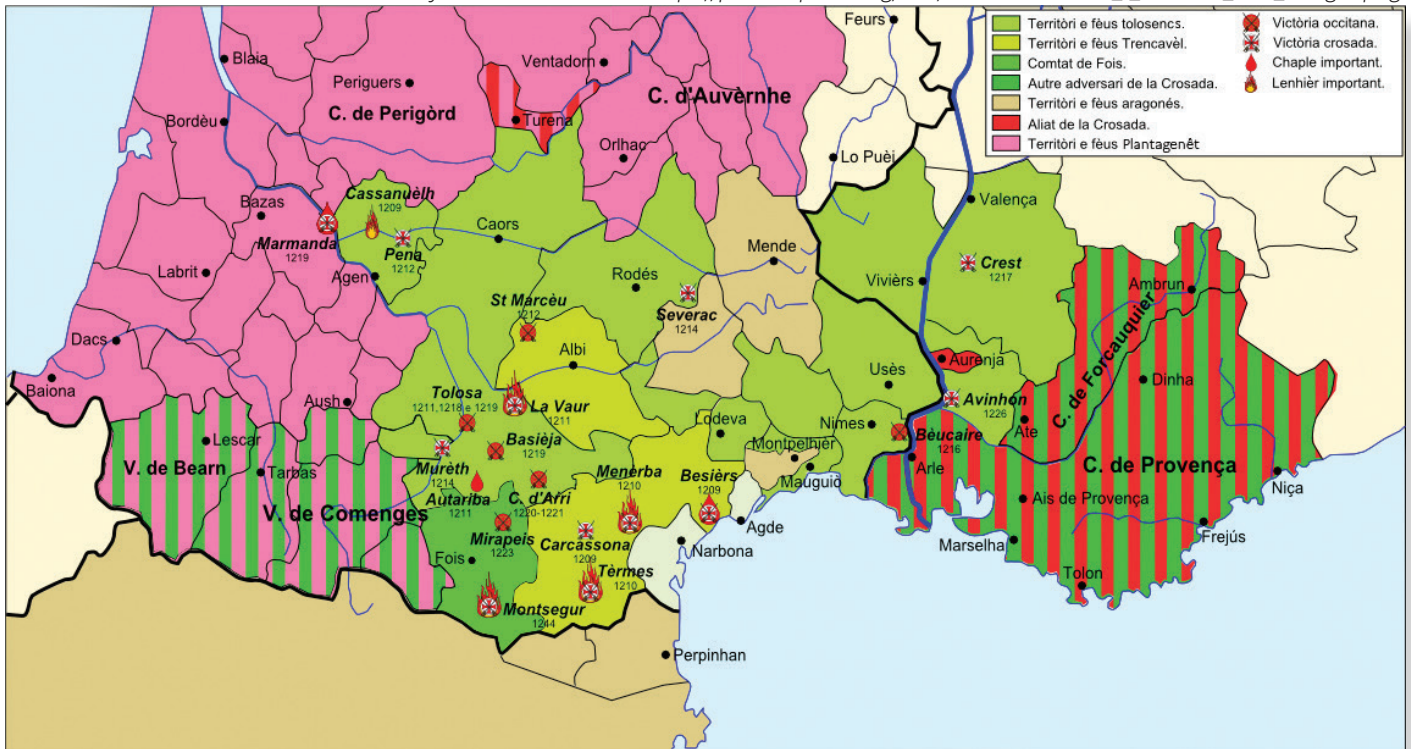
© SanchoPanza XXI CC BY-SA 3.0

https://fr.m.wikipedia.org/wiki/Fichier:Occitania_y_Aragon_en_1213.svg – carta revirada en occitan

La Crosada dels Albigés

© Nicolas Eynaud CC BY-SA 4.0 – https://fr.m.wikipedia.org/wiki/Fichier:Occitània_-_Crosada_deis_Albigés.png

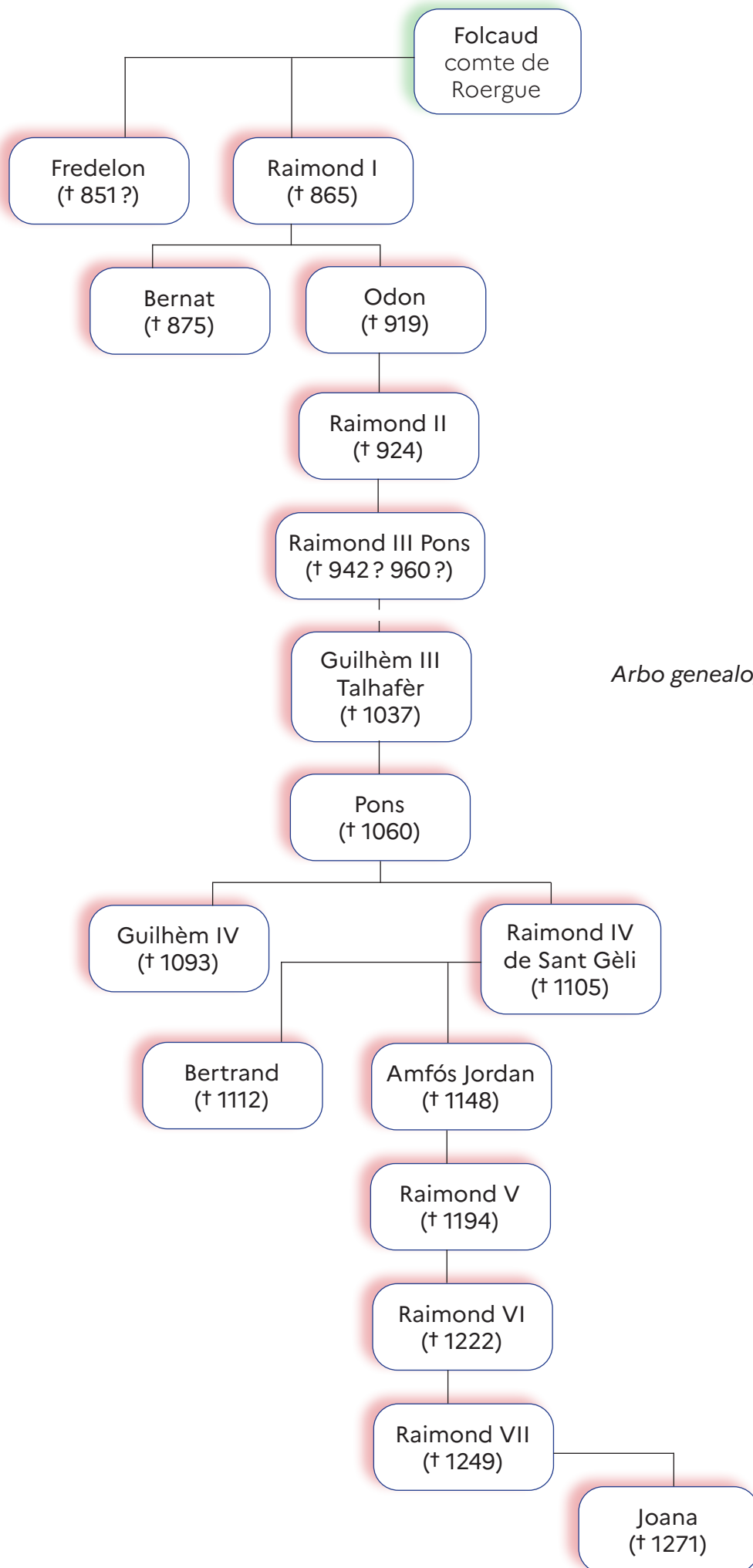

tractat de Meaux en 1229 que l'obligava a maridar sa filha unica amb lo fraire del rei de França. Se moriguèt en 1249.

Los crosats conquistèron tanben los refugis de la Glèisa catara : los castèls de Montsegur en 1244 e de Queribús en 1255. Fin finala, lo comtat passèt al rei de França a la mòrt de son fraire en 1271.

Sagèl de Raimond VI

Arbo genealogic dels comtes de Tolosa

Olympe de Gouges

© Bonarov – CC BY-SA 4.0

Olympe de Gouges, nascuda Marie Gouze a Montalban en 1748 e mòrta en 1793 es una **escrivana e femna politica**. Sortida d'una familha borgesa, es maridada per sos parents a 17 ans contra sa volontat mas es veusa qualques annadas apuèi. Demòra veusa per poder far l'escrivana e publicar sos escribes. S'installa a París en 1770 e fa partida dels salons literaris parisencs. Dins son òbra, es engatjada politicament pels **dreches de las femnas e contra l'esclavatge**. Publica en 1791 la **Declaracion dels dreches de la femna e de la ciutadana**. Es una precursora del **feminisme** en França.

Retrach per Alexandre Kucharski, sègle XVIII^{en}

Una origina borgesa

Olympe de Gouges – Marie Gouze de son nom oficial – nasquèt en 1748 e se disiá la filha naturala d'un nòble qu'èra lo pairin de sa maire. En 1765, **la forcèron a se maridar** amb un borgés vengut de París qu'aimava pas. Aguèt un filh d'el en 1766 mas son òme se moriguèt pro lèu. Arribèt a **París en 1770** ont menèt una **vida liura** amb de galants e de protectors e ont frequentèt los **salons literaris**.

Un engatjament contra l'esclavatge

Escriguèt sa primièra pèça de teatre cap a 1782, **Zamore et Mirza**, que tracta de l'esclavatge dels negres. Creada en 1789 a la *Comédie Française*, es pas un succès perque los anti-abolicionistas, qu'èran favorables a l'esclavatge, capitèron a la far retirar après sonque tres representacions.

Escriguèt tanben un **assag contra lo racisme, lo colonialisme e l'esclavatge** en 1788 : *Réflexions sur les hommes nègres*. La meteissa annada, publiquèt una *Lettre au Peuple*, ont **denonciava las inegalitats e defendiá las diferentas formas de libertat**, l'egalitat entre los òmes e la mesa en plaça d'una politica solidària eficaça mercés a un impòst patriotique. Dins un tresen tèxt, *Remarques patriotiques, par l'auteur de la Lettre au Peuple*, desvolopava un grand programa de reformas socialas e societalas.

Una femna en avança sus son temps

Èra favorabla a **l'egalitat entre los òmes e las femnas pels dreches civils e politics**, demandava la legalizacion del divòrci, lo remplaçament del maridatge religiós per un contracte civil egalitari,

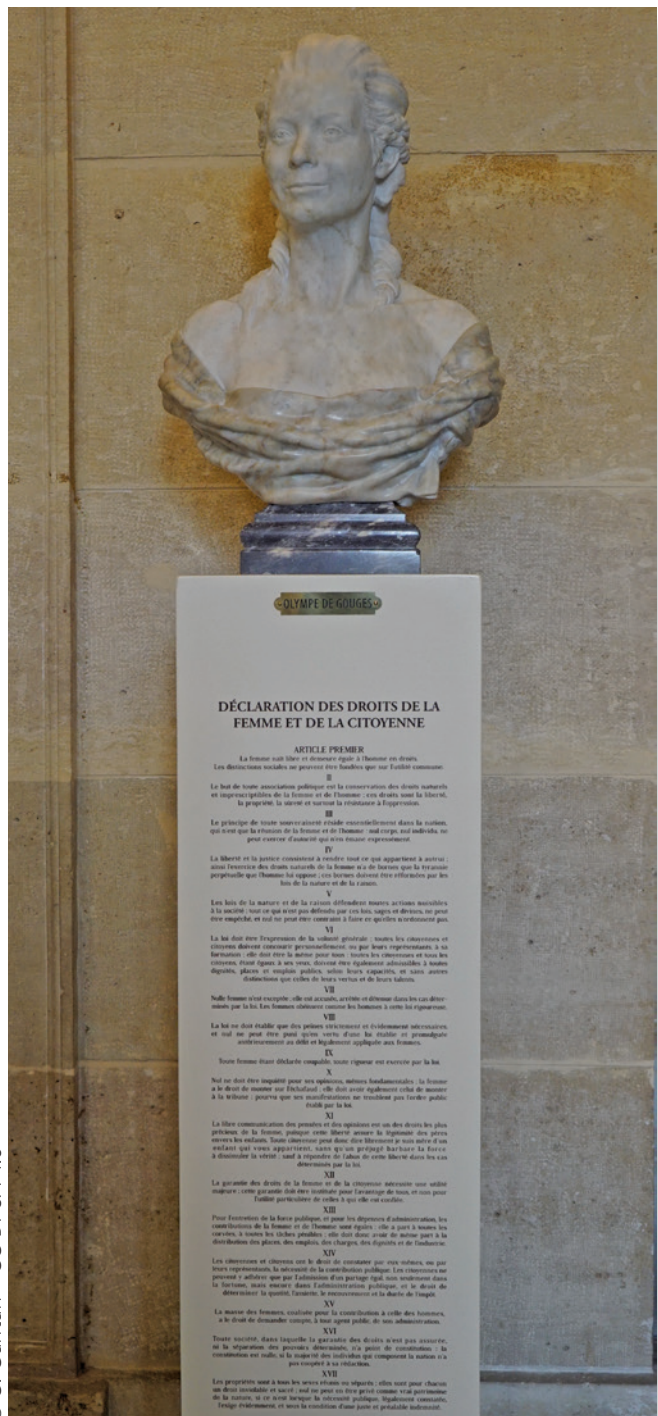
un estatut equitable pels mainatges naturals, la creacion de maternitats, de talliers nacionals pels caumaires, de fogals pels mendicants...

La defensa de las femnas

Es enfin celèbra per èsser l'autora de la **Déclaration des droits de la femme et de la citoyenne**, redigit en **1791**, que demandava la completa egalitat legala, politica e sociala entre los òmes e las femnas. En aquel tèxte, escriguèt : « Aital coma las femnas an lo drech de montar sul cadafalc, devon tanben aver lo drech d'accedir a las mai nautas cargas. » Escriguèt tanben fòrça pèças de teatre entre 1784 e 1793.

Foguèt **guilhotinada en 1793** per aver criticat Marat que jutjava responsable dels massacres de setembre de 1792 e Robespierre que sospeschava de voler instaurar una dictatura.

Sala de las Quatre colomnas
Palais Bourbon

© G. Garitan - CC BY-SA 4.0

Gaston Febus

Gaston lo III^{au} com comte de Foish e lo X^{au} com vescomte de Bearn, que vad en 1331 e que's moreish en 1391.

Que s'i escad abillament a **obtièner l'independéncia de Bearn**, mercés au conflicte entre lo rei de França e lo duc d'Aquitània qui ei tanben rei d'Anglatèrra.

La cort de Gaston Febus qu'ei un **lòc culturau important** on s'amassan trobadors e musicaires. Qu'escriu eth medish cançons en occitan.

Administrator rigorós, que hica en plaça un sistèma d'impòst qui hè créisher la soa fortuna, dab la quau e basteish o arrebasteish **un nombre important de castèths**: Morlana, Montanèr, Pau, Mauvesin...

Febus a la caça de la lèbe
Miniatura tirada deu Libe de caça

Un gran senhor

Gaston Febus qu'èra lo hilh de Gaston II de Foish Bearn e d'Alienòr de Comenge. Que vadó **comte de Foish e vescomte de Bearn** a la mort deu son pair, partit en crotzada en Andalusia, en 1343.

Qu'avè tanben tèrras enlà : Marsan, Gavardan e Capciuts en Aquitània, puish mei a l'èst, Donasan, Lautrèc, país d'Albi e Nebosan. Qu'èra enfin coprinci d'Andòrra. **Las soas tèrras qu'èran hèra esbarriscladas e plaçadas devath la vassalitat de dus reis** : lo duc d'Aquitània e rei d'Anglatèrra a l'oèst e lo rei de França a l'èst.

Un diplomata abille

A 16 ans, en 1347, qu'**acceptè de har aleujança au rei de França** tau comtat de Foish e tà las tèrras qu'avè a l'entorn de Tolosa, mes qu'**arrefusè tà Bearn**, en considerar qu'èra en « la terre soe de Bearn, laqoua tee de Diu e de nulh omi deu mont ». Chepicós que Gaston s'alièssi dab lo rei d'Anglatèrra, lo rei de França qu'acceptè aquera declaracion d'independéncia.

En 1349, que **maridè Agnès de Navarra**, dab qui avó un hilh en 1362, mes que la cacè de la cort chic de temps arron la vaduda deu mainatge.

Un soldat

En 1358, Gaston qu'anè en **crotzada en Prússia**, dens çò qui correspon uei aus País Baltics. Ad aqueth parat, que's causí lo crit de guèrra « **Febus aban** » e la devisa « **Tòca'i si gausas** ». Que's causí tanben lo **chafre Febus** qui hè referéncia au diu grèc, Apollon taus romans, lo nom deu quau e significa « clar, lulent, brillant ».

En 1362, que dè ua batalha victoriosa a Launac contra lo comte d'Armanhac – qui èra deu partit deu rei de França – a qui hasó pagar ua soma enòrma de 500 000 florins entà qu'estossi liberat.

L'independéncia de Bearn

Qu'estó tanben hèra **abille de cap au Princi Negre**, lo hilh deu rei d'Anglatèrra Edoard II, nomat lòctenent de Gasconha entà deféner las possessions aquitanas contra los assauts deu rei de Fran-

ça. Gaston Febus ne' u volè pas har aleujança entà Bearn que considerava com independent, e que s' i escadó a evitar de l' encontrar dinc a 1364.

Quan l' encontrè finaument a Agen, que' u hasó aleujança entà Marsan e Gavardan, mes que considerè que **ne haré pas aleujança** que se lo Princi Negre e portava la pròva de la vassalitat de Bearn. A despieit qu' aquera pròva estossi ulteriorament dada peus archivistas deu rei d' Anglatèrra – qui trobèn un aumenatge de Margalida de Bearn hèit en 1290 –, Febus qu' evità tot encontre entà non pas estar obligat de reconéisher la sobeiranetat deu rei d' Anglatèrra.

Ua guèrra de succession en Castilha qu' estó lo parat entà Gaston d' afirmar la soa independéncia : que sostenó Enric II de Castilha, com lo rei de França, contra Pèir Ier, qui èra ajudat peu rei d' An-

Pagina de l' Elucidari de las proprietatz de totas res naturals

Lo Crist en majestat, atorejat de sents e de laics en pregària. Febus qu' ei aus sons pès, seguit d' un escudèr qui presenta lo son èlme dab somalh.

Sagèth de Febus

glatèrra. Enric II que s'i escadó a pujar suu tròne e lo Princi Negre que miè ua contra-ofensiva qui estó un fracàs en 1367. Entà tornar, aqueste qu'estó forçat de traversar Bearn dab ua armada desronda en demandar l'autorizacion d'ac har e en pagar l'avitalhament. Qu'èra ua **reconeishença de fèit de la sobeiranetat de Bearn**, signada per Gaston Febus dens l'acte d'independéncia de Bearn en 1347.

Ua fin escura

Lo senhor de Bearn que hasó cap a un **complòt** dens lo quau **lo son hilh** e quauques nòbles èran implicats, en 1380. Lo manipulòli qu'avè per amira d'emposoar Febus, mes qu'estó descobèrt e lo son hilh empresoat. Aqueste que's morí en preson chic de temps arron, **tuat peu pair** d'après la legenda.

Febus que's morí shens eretèr en 1391. **Lo hilh deu son cosin**, Matèu de Castèlbon, qu'estó designat com **eretèr** peus **Estats de Bearn** a condicion de **partatjar lo poder** dab eths e de mantiéner la sobeiranetat de Bearn. Los Estats de Bearn qu'amassavan la Cort major (on se sedèn los nòbles) e la Cort de las comunautats (on se sedèn representants elejuts de la borgesia).

La cort de Febus

Lo castèth de Moncada a Ortès qu'èra la residéncia principau de Febus. La soa cort qu'èra un **lòc culturau màger de la temporada** on s'arretrobavan trobadors e joglars. Que s'interessava a la musica, a la poesia e qu'èra un escrivan de talent. **Qu'escrivó cantas en occitan**, mes sonque ua qu'estó conservada. La legenda que'n hè tanben l'autor de l'imne occitan **Se canti** aperat tanben **Aqeras montanhas**. Gran caçaire, qu'escrivó a la fin de la soa vita un **Libe de caça** en francés qui ei ua referéncia sus l'art de la caça a l'Edat Mejana.

Qu'avè ua **biblioteca d'ua gran qualitat** e que colleccionava obratges dab traduccions en occitan com l'**Elucidari de las proprietatz de totes res naturals** de Bertomiu l'Anglés, un obratge enciclopedic qui amassa los sabers de l'epòca, o la **Cirurgia** deu gran medecin d'Espanha mauresca Albucassis.

Un administrador e un bastidor

Que s'i escadó a amassar un **tesaur** important en organizar e reformar lo sistèma de collècta d'**impòsts** dens los sons territòris a comptar de 1365. Que recebó moneda mercés a las soas victòrias militaras, mes tanben a l'administracion deu domeni, aus peatges, au fogatge – un impòst per larèr pagat cada annada –, a las esmendas...

Mercés ad aqueths mejans financèrs, que **bastí, renaví e entertienó un quarantenat de castèths e hortalesas** despuish lo país de Sola a l'oèst dinc a'u de Foish a l'èst.

Sagèth de Febus

© Sigilla – An-Paris - J 332 n° 28
<https://sigilla.irht.cnrs.fr/75517>

Catarina Segurana

Monument a Catarina Segurana a Niça

Siam pas segurs qu'ague existit. Es una femna dau pòble.

Au moment dau sèti de Niça en 1543, defend la ciutat ambe lei sordats dau duc de Savòia, còntre l'invasion dei tropas dau rei de França aliat ambe lo sultan de Turquia.

© Myrabella – CC BY-SA 3.0

Una femna dau pòble

Se saup pas fòrça causas de Catarina Segurana. D'unei dison qu'existiguèt pas jamai. I a pasmens d'elements que fan creire a son existéncia.

Nasquèt possiblament au **començament dau sègle XVI** e es probable qu'èra una **bugadiera**. Èra subrenomada « Maufacha », benlèu pas per çò qu'èra laida mai puslèu per çò qu'èra pas fòrça feminina.

Lo sèti de Niça

Es una eroïna dau **sèti de Niça en 1543**. Alara, lei relacions èran tibadas entre França e Savòia, per que **lo rei de França**, Francés Ier, **reclamava l'eiretatge de sa maire**, Loïsa de Savòia, a Carles Quint, emperaire dau Sant Empèri roman-germanic. De mai, lo duc de Savòia refusava de donar au rei de França la region dau Genevès. Lo rei de França s'èra alara **aliat ambe lo sultan turc** Soliman lo Magnific. Lo 15 d'aost, lo castèu e la ciutat de Niça fuguèron **bombardats e atacats** per cent vint galèras franco-otomanas. Lei soudats turcs arribèron a plantar lo drapèu turc a la cima de la torre Cinc-Caires.

Una eroïna

Au moment qu'un soudat anava plantar lo drapèu sus lo barri, dison que Catarina Segurana faguèt un crit de furor, lo piquèt sus lo cap ambe son batedor de bugadiera e l'ensuquèt. Puèi, li prenguèt son drapèu, ne'n rompeguèt l'aste e l'extracèt. **La vila èra devastada mai lo castèu tenguèt bòn**, fins a l'arribada dei tropas dau duc de Savòia.

I a pas fòrça traças de Catarina Segurana dins lei documents istorics, mai dins un passatge dau *manuscrit textuau dau **jornau autentic dau Sèti de Niça***, supausadament esrich en 1543, es fach mencion de « **Segurana** ». Un premier escrivan e ancian premier cònse de la vila, Honoré Pastorelli, ne'n parlèt en 1608. Un pauc après leis eveniments, installèron un bust de Catarina Segurana a la pòrta Pairoliera de Niça.

Lo sèti de la flòta turca

Miquèu de Montanha

Pertrèit de Miquèu de Montanha

Que vad en **1533** e que's moreish en **1592** dens la region de **Bordèu**.

Qu'ei l'un deus **mei grans filosòfes de la Renaishença**.

Qu'escriu la soa òbra, los **Essais**, en francés.

Ua educacion de tria

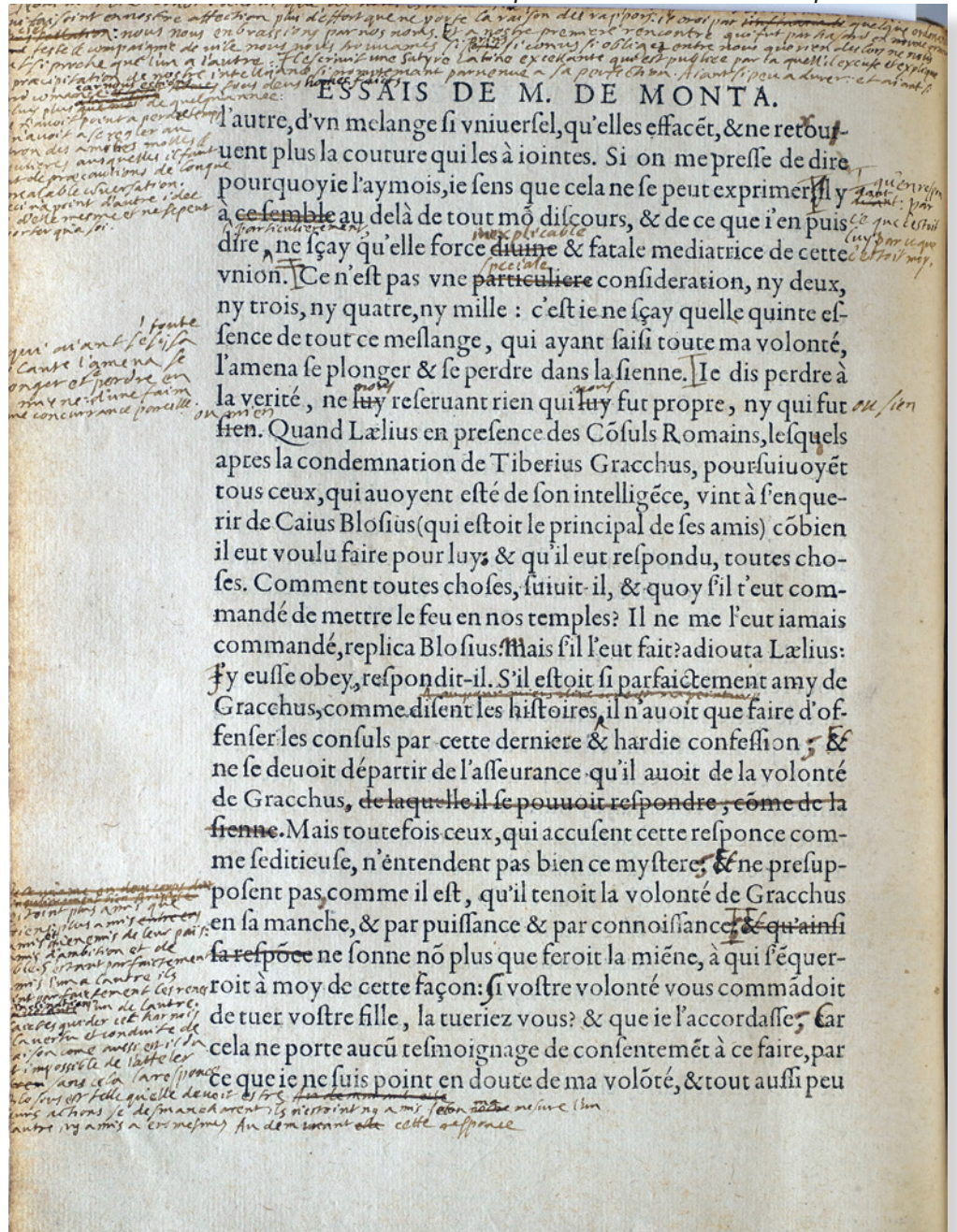
Miquèu Eiquèm de Montanha que vadó en 1533 a Sent Miquèu de Montanha, ua comuna, uei en Dordonha, a la termièra lingüistica enter gascon e lemosin. L'arrèrpairbon, un mercadèr bordalés, qu'avè cromptat la senhoria de Montanha e lo pair qu'estó lo purmèr a estar anoblit.

Lo **gascon** que sembla estar la **purmèra lenga** deu Miquèu, mes lo pair que'u hasó balhar ua **educacion umanista** e que'u hasó apréner lo **latin** com ua lenga viva.

Que hasó estudis au collègi de Guiana a Bordèu puish probablament estudis de dret a París o Tolosa.

Un òmi qui ne cercava pas los aunors

Qu'aviè arron, a l'entorn de 1557, ua carrièra de **magistrat** a la Cort de las ajudas de Periguers puish au Parlament de Bordèu. Que's retirè d'aquera carga en 1570 entà demorar sus las **tèrras**

eretadas deu pair. Mes que pleè totun las **obligacions** deu son reng quan ac caló : har la **guèrra**, acceptar **missions diplomaticas de mediacion** enter catolics e protestants pendent los conflictes de religion, estar **purmèr cònsol de Bordèu** quan estó elejut contra lo son grat en 1581 e dinc a 1585.

Que hasó tanben un **gran viatge** en 1580 dinc a 1581, tà's suenhar de la gravèla e tà préner distàncias dab las guèrras de religion qui degalhavan lo parçan. Que traversè **França, Alemanha, Soïssa e Italia**.

Los **Essais**, publicats peu purmèr còp en 1580 a Bordèu puish en 1588 a París, que son l'òbra màger de Miquèu de Montanha. Qu'ei considerat com lo **purmèr obratge filosofic escruiut en francés** e ua òbra culminanta de l'umanisme francés. Que tracta de subjèctes de tots : medecina, malau dia, istòria, arts, libes, ahars domestics, chivaus...

Ua posicion ambivalenta de cap au gascon

En aqueras paginas, qu'amuishè ua posicion ambivalenta de cap a la soa lenga purmèra, lo gascon e a las soas originas qui l'empachavan d'accedir a ua perfèita mestresa deu francés. Que **desvalorizava** çò que nomava « lo son peiregordin » mes que balhava ua **valor singulara au gascon de la montanha**. Qu'apèra probablament atau lo bearnés d'Enric III de Navarra, capdau deus protestants e futur Enric IV de França, dab qui èra amic a despieit qu'estossi catolic eth medish. Atau, qu'escrivó au Libe I, capítol XVII, titolat « de la presumption » :

« *Mon langage François est alteré, et en la prononciation et ailleurs, par la barbarie de mon creu¹. Je ne vis jamais homme des contrées de deçà², qui ne sentist bien evidemment son ramage³, et qui ne blessast les oreilles qui sont pures Françaises. Si n'est-ce pas pour estre fort entendu en mon Perigourdin : car je n'en ay non plus d'usage que de l'Allemand ; et ne m'en chault gueres⁴. C'est un langage, comme sont autour de moy d'une bande et d'autre, le Poittevin, Xaintongeois, Angoulemoisin, Lymosin, Auvergnat, brode⁵, trainant, esfoiré⁶. Il y a bien au dessus de nous, vers les montagnes, un Gascon, que je treuve singulierement beau, sec, bref, signifiant, et à la verité un langage masle et militaire, plus qu'aucun autre, que j'entende : Autant nerveux, et puissant, et pertinent, comme le François est gracieux, delicat, et abondant.* »

Que considèra d'aulhors au capítol XXV deu libe I que **lo gascon ei un mejan que pòt legitimament emplegar se lo francés e hè defaut** : « *c'est aux paroles à servir et à suivre, et que le Gascon y arrive, si le François n'y peut aller.* »

E qu'emplega un arreproèr gascon au capítol XXIV « du pedantisme » tà explicar lo son punt de vista :

« *Nature pour monstrier, qu'il n'y a rien de sauvage en ce qu'elle conduit, fait naistre souvent és nations moins cultivées par art, des productions d'esprit, qui luttent les plus artistes productions. Comme sur mon propos, le proverbe Gascon tiré d'une chalemie, est-il delicat, Bouha prou bouha, mas à remuda lous dits qu'em⁷. Souffler pour souffler, mais à remuer les doigts, nous en sommes là.* »

Lo sens ei que quan tòcan la caramèra, que bohan cèrtas mes que cau tanben mudar los dits, çò qui ei un imatge tà díser que per parlar e estar sabents deu saber deus autes, que'ns cau totun hargar lo noste saber pròpi. Qu'ac explica mei enlà en precisar : « *Quand bien nous pourrions estre sçavans du sçavoir d'autruy, au moins sages ne pouvons nous estre que de nostre propre sagesse.* »

Plafon de la bibliotèca de Montanha dab maximas grècas e latinas gravadas suus piteraus.

© Codex – CC BY-SA 3.0

1. de la mia origina.
2. deu Nòrd.
3. lo men accent gascon.
4. que me'n trufi.
5. mesclat, pas pur.
6. moth, floish.
7. Bohar preu bohar, mas a remudar los dits qu'em. (Pour autant que nous soufflions, nous sommes en train de remuer les doigts.)

Jeanne de Flandreisy

Jeanne de Flandreisy

Nais en 1874 en una familha que s'interèssa a la **cultura provençala**.

Vèn **jornalista** a París mai torna en Provença onte crompa lo **Palais dau Rore d'Avinhon**. Es vengut uei un musèu de la cultura provençala.

© Finoskov – CC BY-SA 4.0

Una daufinenca

Naissèt en 1874 dins la familha Mellier a Valença dins Daufinat. Gràcias a sei gents, s'interessèt d'ora a la **cultura provençala**.

Se maridèt en 1899 ambe un nòble escocés d'origina francesa, mai foguèt veusa lèu.

Una calenharèla de Provença

Escriguèt regularament dins de revistas literàrias e de jornaus parisencs e es l'**autora** de mai d'un **obratge** sus lei **sites principaus de Provença**.

Tornava sovent en Provença onte s'interessava fòrça au Felibritge e l'ajudèt. Èra l'amiga de Pau Arena, Frederic Mistral, Filadèlfa de Gerda, dau marqués Folco de Baroncelli...

Lo palais dau Rore

En **1918**, crompèt en Avinhon lo **Palais de Baroncelli** que Mistral bategèt puei lo Palais dau Rore. Lo faguèt restaurar per ne'n far un luòc de la cultura miegjornala. I installèt una colleccion de mòbles, de tablèus, de manuscrits, de revistas, de fotografias, etc.

Se moriguèt en 1959 e leguèt lo palais a la vila d'Avinhon. Es uei un **musèu**.

Lo Palais dau Rore

© Peccadille – CC BY-SA 4.0

Santons provençaus au Palais dau Rore

© Fioskov – CC BY-SA 4.0

Joan Jaurés

Es un òme politic nascut a Castras en 1859 e mòrt assassinat en 1914. Es una figura centrala del socialisme francés e es deputat pendent quasi vint ans. Pr'aquò, es pas jacobin, parla occitan e sap tot l'interès cultural qu'a. Sap tanben totes los benefiches del bilingüisme.

Un escolan de remarca

Nasquèt en 1859 a Castras dins una familha de la **petita borghesia**. Èra un escolan de remarca e poguèt aital far d'estudis. Capitèt a l'**agregacion de filosofia** e venguèt **professor** en licèu puèi a la facultat de las letras de Tolosa.

La defensa dels mai febles

Començèt sa carrièra politica en èsser elegit deputat republican entre 1885 e 1889. La **granda cauma dels minaires de Carmauç** en 1892 es un eveniment que lo convertiguèt al **socialisme**. Foguèt **deputat** socialista de 1893 a 1898 puèi de 1906 a sa mòrt en 1914, quand foguèt **assassinat** per un nacionalista fanatizat, perque lutava per evitar la guèrra.

Joan Jaurés prenguèt la **defensa del capitani Dreyfus**, un josieu d'origina alsaciana qu'èra injustament acusat de traïson per l'armada francesa. Foguèt un afar qu'aguèt un resson gigant dins la vida politica francesa entre la fin del sègle XIX^{en} e lo començament del XX^{en}.

Participèt a la **creacion del Partit socialista francés** en 1902, creèt lo **jornal L'Humanité** en 1904 e participèt a la redaccion de la **lei** de 1905 sus la **separacion de las glèisas e de l'Estat**. La meteissa annada, foguèt l'un dels fundadors de la **SFIO** (Seccion francesa de l'Internacionala obrièra), un partit qu'unificava los diferents corrents del socialisme francés. Èra tanben **opausat a la pena de mòrt**.

La consciéncia de la lenga e de la cultura nòstras

Aviá una cultura e una consciéncia lingüistica importantas. Sabiá e escriviá que çò que parlava a l'ostal èra lengadocian. Aviá la costuma de totjorn **començar sos discorses en occitan** dins sa circumscripcion. Escriguèt **dos articles sus las lengas regionalas** que son un exemple d'intelligén-

cia e de clarvesença sus çò que pòt portar lo **bilangüisme** e la coeissença de l'occitan als dròlles. Aquí un tròç de çò qu'escriguèt dins lo jornal *La Dépêche*, lo 15 d'agost de 1911 :

« Perqué pas profiechar que la màger part dels dròlles de nòstras escòlas coneisson e parlan encara çò qu'apèlan d'un nom grossièr "lo patés". **Seriá pas negligir lo francés : seriá l'aprendre mièlhs**, al contrari, de lo **comparar familièrament dins son vocabulari, sa sintaxi, dins sos mejans d'expression**, amb lo lengadocian e lo provençal. Seriá, pel pòble de França del Miègjorn, lo subjècte de l'estudi lingüistic mai viu, mai familièr, mai fecond per l'esperit.

Aital seriá **practicada aquela facultat de comparason e de raisonnement**, aquela costuma de sasir entre dos objèctes vesins, las semblanças e las diferéncias, qu'es lo fons meteis de l'intelligéncia. Aital tanben, lo pòble de nòstra França meridionala coeis un sentiment mai dirècte, mai intim, mai prigond de nòstras originas latinas. E sense aprene lo latin, serián menats, per la comparason sistematica del francés e del lengadocian o del provençal, a entreveire, a **conéisser lo fons comun de latinitat** d'ont emanan lo dialècte del Nòrd e lo dialècte del Miègjorn. Sègles d'istòria s'esclairarián en el e, clinat sus aquel abisme, entendriá lo mormolh de luènh de las fonts prigondas.¹ »

Primiera edicion de l'Humanité – 1904

Joan Jaurés en 1911

E mai luènh :

« Seriá aisit pels educators, pels mèstres de nòstras escòlas de mostrar cossí, als sègles XII^{en} e XIII^{en}, **lo dialècte del Miègjorn èra un nòble lengatge de cortesia, de poesia e d'art**; cossí a perdut lo govèrn dels esperits per la primautat politica de la França del Nòrd, mas quant de meravilhosas ressorsas subsistisson en el. Es un dels ramèls d'aquel arbre magnific que cobris de sas fuèlhas brusissentas l'Euròpa del solelh, Itàlia, Espanha, Portugal. Qual que siá que coneisseriá plan nòstre lengadocian e seriá avertit per qualques exemples de sas particularitats foneticas que lo destrian de l'italian, de l'espanhòl, del catalan, del portugués, **seriá en estat d'aprene fòrça lèu una d'aquelas lengas**.

[...] Quina jòia e quina fòrça per nòstra França del Miègjorn se, per una coeissença mai racionala e mai pensada de sa pròpria lenga e per qualques comparasons fòrça simplas amb lo francés d'una part, amb l'espanhòl e lo portugués d'autra part, sentiá fins a dins son

1. « Pourquoi ne pas profiter de ce que la plupart des enfants de nos écoles connaissent et parlent encore ce que l'on appelle d'un nom grossier « le patois ». Ce ne serait pas négliger le français : ce serait le mieux apprendre, au contraire, que de le comparer familièrement dans son vocabulaire, sa syntaxe, dans ses moyens d'expression, avec le languedocien et le provençal. Ce serait, pour le peuple de la France du Midi, le sujet de l'étude linguistique la plus vivante, la plus familière, la plus féconde pour l'esprit.

Par là serait exercée cette faculté de comparaison et de raisonnement, cette habitude de saisir entre deux objets voisins, les ressemblances et les différences, qui est le fond même de l'intelligence. Par là aussi, le peuple de notre France méridionale connaît un sentiment plus direct, plus intime, plus profond de nos origines latines. Même sans apprendre le latin, ils seraient conduits, par la comparaison systématique du français et du languedocien ou du provençal, à entrevoir, à reconnaître le fonds commun de latinité d'où émanent le dialecte du Nord et le dialecte du Midi. Des siècles d'histoire s'éclaireraient en lui et, penché sur cet abîme, il entendrait le murmure lointain des sources profondes. »

Joan Jaurés es a legir l'Humanité

organisme la solidaritat prigonda de sa vida amb tota la civilizacion latina!² »

Escriguèt dins un article de la *Revue de l'enseignement primaire*, lo 15 d'octobre de 1911, l'un dels paragrafes mai polits qui s'escriguèron jamai sus la **tolerància lingüistica e culturala e la necessitat de la diversitat** :

« **Menar las nacions e las raças a la plena consciència de se meteissas es una de las mai nautas òbras de civilizacion** que pòscan èsser temptadas. [...] la realizacion de l'unitat umana serà feconda e granda sonque se los pòbles e las raças, tot en associant lors esfòrces, tot en **agrandissent e completant lor cultura pròpria per la cultura dels autres**, mantenon e avivan dins la vasta Internacionala de l'umanitat, l'autonomia de lor consciència istorica e l'originalitat de lor engèni.³ »

2. « Il serait facile aux éducateurs, aux maîtres de nos écoles de montrer comment, aux XIIe et XIIIe siècles, le dialecte du Midi était un noble langage de courtoisie, de poésie et d'art ; comment il a perdu le gouvernement des esprits par la primauté politique de la France du Nord, mais que de merveilleuses ressources subsistent en lui. Il est un des rameaux de cet arbre magnifique qui couvre de ses feuilles bruissantes l'Europe du soleil, l'Italie, l'Espagne, le Portugal. Quiconque connaîtrait bien notre languedociens et serait averti par quelques exemples de ses particularités phonétiques qui le distinguent de l'italien, de l'espagnol, du catalan, du portugais, serait en état d'apprendre très vite une de ces langues.

[...] Quelle joie et quelle force pour notre France du Midi si, par une connaissance plus rationnelle et plus réfléchie de sa propre langue et par quelques comparaisons très simples avec le français d'une part, avec l'espagnol et le portugais d'autre part, elle sentait jusque dans son organisme la solidarité profonde de sa vie avec toute la civilisation latine ! »

3. « Amener les nations et les races à la pleine conscience d'elles-mêmes est une des plus hautes œuvres de civilisation qui puissent être tentées. [...] la réalisation de l'unité humaine ne sera féconde et grande que si les peuples et les races, tout en associant leurs efforts, tout en agrandissant et complétant leur culture propre par la culture des autres, maintiennent et avivent dans la vaste Internationale de l'humanité, l'autonomie de leur conscience historique et l'originalité de leur génie. »

Joana de Labrit

Qu'ei l'ua de las personalitats mei importantas deu sègle XVI^{au} e de la **Renaishença**.

Reina de Navarra e sobirana de Bearn, qu'impausa la **religion reformada** sus las soas tèrras çò qui crea un conflicte dab lo Papa e la Glèisa catolica.

Qu'ei ua hemna intelligente, determinada e de conviccion qui mia accions plan-hasentas entau son pòble e qui afirma la soa autoritat de cap au poder deu rei de França.

Mercés ad era, qu'espeleishen las **purmèras òbras literàrias en gascon de l'epòca modèrna**.

Lo son hilh Enric III de Navarra que vad rei de França a la fin deu sègle XVI^{au} dab lo nom d'**Enric IV**.

Joana de Labrit

Eretèra deu reiaume de Navarra

Qu'estó Joana III reina de Navarra, duquessa de Labrit e sobirana de Bearn. Vaduda en **1528** e morta en **1572**, qu'èra la hilha d'**Enric II, rei de Navarra**, e de **Margalida d'Engolesma**, ua hemna de letras qui èra tanben la sòr deu rei de França Francés I^{èr}.

Totun, despuish 1512, lo rei d'Aragon qu'avè envadit tota la Hauta Navarra. Lo reiaume de Navarra qu'èra donc redusit a la Baisha Navarra, uei includida dens lo departament deus Pirenèus Atlantics.

Ua pèça de moneda dab l'efigia de Joana de Labrit

Educada peu rei de França

En 1538, lo rei de França que la **tirè de l'autoritat deu son pair** e que prenó en carga la soa educacion, pr'amor lo pair qu'avè acceptat la proposicion de la maridar au hilh de Carles Quint, l'empeireire d'Austria e rei de Castilha e Aragon, contra qui Francés I^{èr} estó en guèrra enter 1521 e 1547.

Un maridatge forçat

En 1541, Francés I^{èr} que la **maridè de fòrça** a Wilhelm von Jülich-Kleve-Berg, un nòble alemand.

Lo castèth de Nérac (47) on la cort de Joana de Labrit e demorè longtemps – © Jibi44 – CC BY-SA 3.0

Joana qu'avè **sonque dotze ans** mes qu'avè dejà un caractèr hòrtament afirmat. Que protestè huegosament e qu'amassè pròvas que n'èra pas consententa, de tau sòrta que s'i escadó a **har anullar aqueth maridatge** shens qu'estossi consumat en 1545.

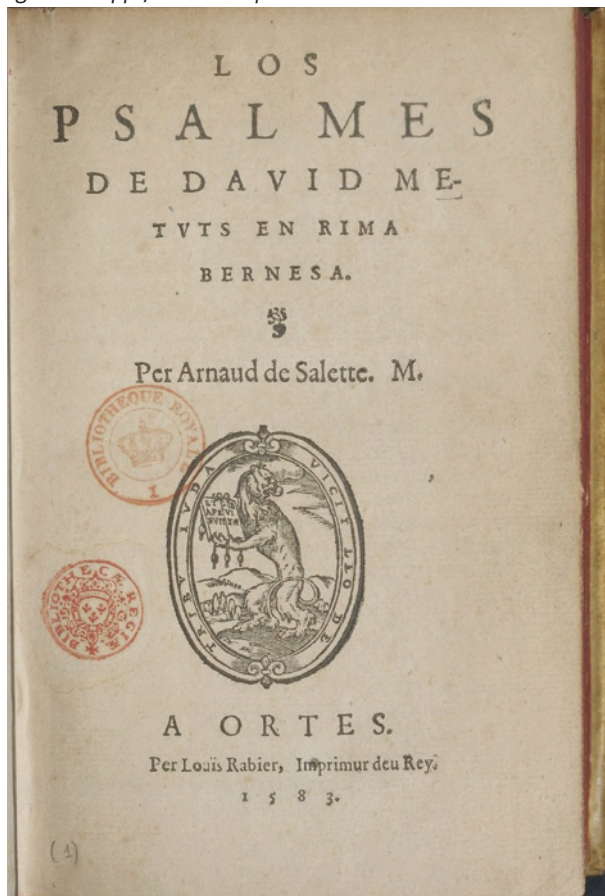
Un maridatge d'amor

Que maridè **Antòni de Borbon en 1547** dab qui avó cinc mainats, au miei deus quaus **Enric III de Navarra e IV de França**, qui vadó **rei en 1589**.

Ua personalitat independenta

Joana que vadó **reina de Navarra en 1555**, e que governè conjuntament dab Antòni, puish soleta a la mort d'aqueste en 1562.

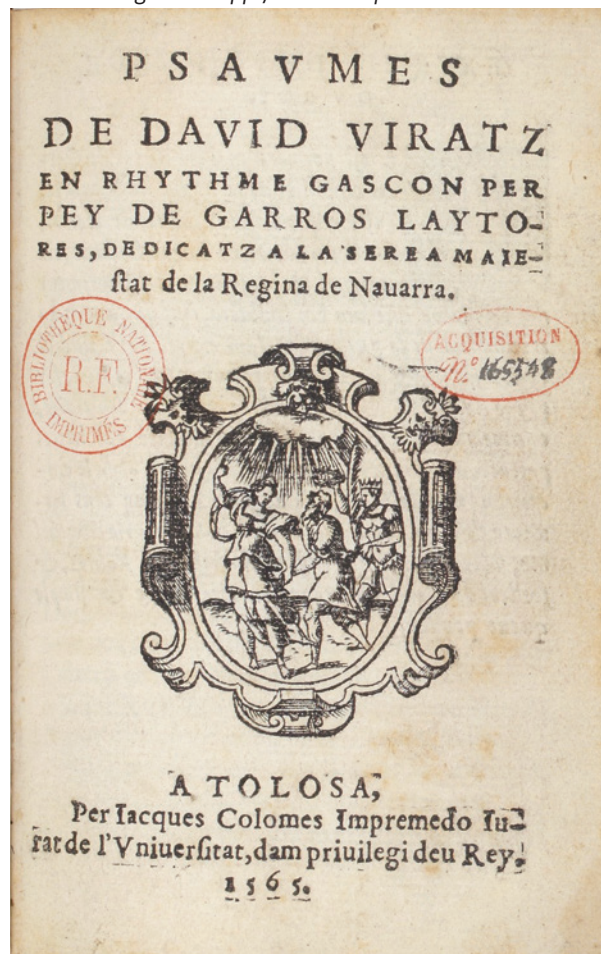
Influenciada per las ideas de la soa mair, qui èra **favorabla a la Refòrma**, Joana que's convertí au **calvinisme en 1560** e que'n hasó la **religion oficiau** deu son reiaume. Ne renonciè pas jamei a la soa fe e que n'estó ua defenedora arsecosa.

Las purmèras òbras literàrias en gascon

Entà implantar la Refòrma en Bearn, que hasó revirar lo **catequisme de Calvin** en bearnés per Jean Raymond-Merlin (1563) deu quau ne demora pas nat exemplar, e que comandè a **Arnaud de Salette** ua revirada deu sautèri en bearnés suu modèl de u de Clément Marot, **Los psalmes de David metuts en rima bernesa**. L'autor que comencè l'òbra en 1568 e qu'estó imprimida en 1583.

Pèir de Garròs que'u dedicquè tanben çò qui ei considerat com la **purmèra òbra literària d'autor en gascon**, **Los Psaumes de David, viratz en rythme gascon** (1565), mentre que la segonda partida, las **Poesias gasconas** (1567), estó dedicada au son hilh Enric.

André Turcat

André Turcat

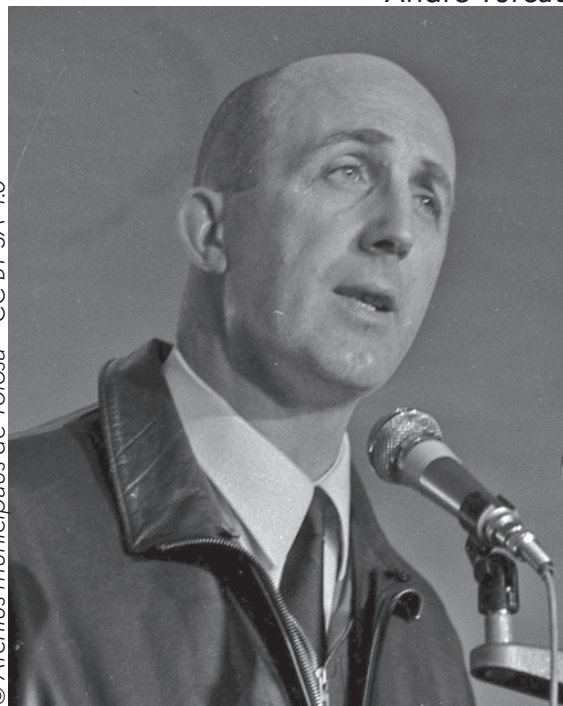
Es una personalitat marcanta dau sègle XX dins l'aeronautica.

Es lo **promier pilòt dau Concorde** e es tanben un felibre provençau.

Lo Concorde en 1994 – © Spaceaero2 – CC BY-SA 3.0

© Archius municipaus de Tolosa – CC BY-SA 4.0

Nasquèt a Marselha en 1921 e moriguèt a Bèurecuelh (Bocas de Ròse) en 2016.

Obtenguèt lo diplòma de l'escòla Politecnica en 1940 e fuguèt puei pilòt dins l'armada de l'aire. Mai fuguèt subretot celèbre per èsser lo **promier pilòt d'assai dau Concorde**, qu'èra un avion de linha supersonic concebut per l'Aérospatiale (vengut Airbus) e British Aircraft Corporation (vengut British Aerospace) que foncionèt entre 1976 e 2003. Èra director deis assais en vòu de Sud-Aviation, l'aujòu de l'Aérospatiale.

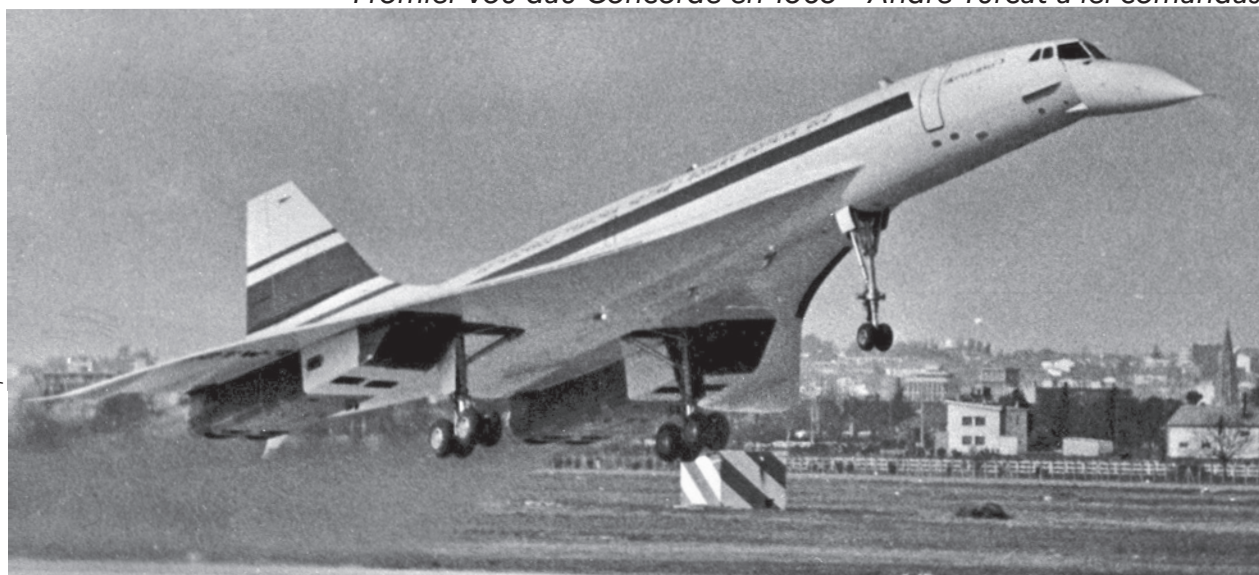
Averèt lo **recòrd dau monde de velocitat** sus 100 quilomètres en circuit barrat en 1959.

Fuguèt tanben deputat e adjonch au promier cònse de Tolosa.

Fuguèt enfin membre de l'Acadèmia deis jòcs floraus de Tolosa a partir de 1975 e felibre a partir de 1980. L'agradava fòrça de parlar provençau.

Promier vòu dau Concorde en 1969 – André Turcat a lei comandas

© Archius municipaus de Tolosa – CC BY-SA 4.0

Marianna

Marianna es una allegoria que representa la **Republica Francesa**. La primièra mencion ne sembla èsser dins la canta « **La Garison de Marianna** », escricha en occitan en **1792** per **Guilhèm Lavabre**, un sabatièr e poèta de Puèglaurenç.

Bust de Marianna
© Lamiot – CC BY-SA 2.5

Una cançon patriotica

Pendent la Revolucion francesa, entre setembre de 1792 e la fin de l'annada, Guilhèm Lavabre escriguèt **La Garison de Marianna** en occitan en prenent un aire tirat de *Les deux petits Savoyards*, una comedia de Nicolas Dalayrac, creada en 1789 a París a l'Opera Comic. I nomma la Republica « Marianna », en utilizant **un prenom fòrça expandit dins sa region**. De mai, una de sas sòrres s'apelava Marianna.

Dins la cançon, Marianna es malauta, çò qu'es una metafòra de França rosigada per la monarquia : la garison es la Revolucion. A çò que pareis, es la **primièra mencion d'aquel prenom associat a la Republica**.

S'expandiguèt dins tota Occitania, mas sens mai. Après seissanta ans, arribèt finalament a París e devenguèt lo nom de **l'un dels simbòls republicans francés principals**. Calguèt çaquela esperar 1976 per que d'abitants de Puèglaurenç trobèsson un manuscrit de la musica e faguèsson conèisser Guilhèm Lavabre coma « paire » de Marianna.

Un poèta sabatièr

Nascut a Puèglaurenç en mai de 1755, Guilhèm Lavabre aviá una botiga de **sabatièr** dins la carrièra Folimon, denaut de la vila. Èra tanben **poèta** quand s'escasiá.

Après la Revolucion, daissèt Puèglaurenç e sa familha per s'installar a Tolosa. Coneissèt pas la glòria ni la riquesa, e mai escriguèsse qualques poèmas pro celèbres. Publiquèt en 1811 un **recuelh de tres poèmas** titolat *Pièces fugitives de Guillaume Lavabre garçon cordonnier*, que l'un d'eles es en occitan. S'agís d'una **òda a Pèire Godolin**. Oportunista, escriguèt un quite poèma a la glòria dels Borbons, al moment del tornar de Loís XVIII. Moriguèt lo 23 de març de 1845 a l'espital de La Grava a Tolosa. Èra vièlh de 89 ans.

La Garison de Marianna

Aquí las paraulas de la canta compausada per Guilhèm Lavabre :

Marianna, tròp atacada
D'una fòrta malautiá,
Èra totjorn maltractada,
E moriá de caitivièr.
 Lo Medecin
 Sens la garir,
E nèit & jorn la fasiá sofrir
Lo novèl Poder *exécutif*
Ven d'i far prene un *vomitif*
Per i desgatjar lo palmon :
Marianna se tròba milhor (bis).

Un gran de lista civila¹
Es un remèdi fatal,
Que dins lo còs ten la bila,
Aumenta totjorn lo mal ;
 E los remèdis
 De Loís
Son pas bons ; jamei l'òm no'n garís
Mai una onça d'Egalitat
E dos gramas de Libertat
I an plan desgatjat lo palmon ;
Marianna, etc.

La sagnada favorabla
Qu'agèc lòc lo dètz d'agost²
A Marianna, tant aimabla,
A fait ratrapar lo gost :
 Lo mal maudit
 A lèu fugit
Quand òm pòt ratrapar l'apetit :
Un bricon d'òli de Servan³

Un pauc de siròp de Rolland⁴
I an plan desgatjat lo palmon :
Marianna, etc.

Dillon⁵, Kellerman⁶, Custine⁷,
An començat de caçar
La tròp maissanta vermina
Qu'a mancat de l'estofar
 E lo dedins
 Dels intestins
Seràn lèu sens de vèrms tan malins,
E l'elixir de Dumouriez⁸,
Fretat a la planta dels pès,
Li a plan desgatjat lo palmon :
Marianna, etc.

Cal una presa de Niça⁹
Doas pinçadas d'emigrants,
Per dissipar la malícia
D'aquel mal qu'era tan gran,
 E ric a ric
 A l'alambic
Passar la somission de Brunswick¹⁰
Lo matin, se levant del leit,
L'evaporacion de Clerfayt¹¹
I a plan desgatjat lo palmon,
Marianna, etc.

Montesquiu, bon patriòta,
De Marianna, medecin,
Vòl, amb de grais de marmòta¹²,
Totalament la garir,

1. Moneda donada al rei per l'Estat.

2. Lo 10 d'aost de 1792 : casuda de la monarquia.

3. General de la Revolucion.

4. Ministre de l'interior.

5. Deputat de la noblessa, puèi general de la Revolucion, aguèt pas çaquela un ròtle clar : un còp revolucionari e un còp partisan de la reialtat.

6. General de la Revolucion.

7. General de la Revolucion.

8. General de la Revolucion.

9. Batalha de la Revolucion, lo 28 de setembre de 1792.

10. Cap de l'armada prussiana.

11. Feldmarschall de l'armada austriana.

12. Allusion a la presa de Chambéry per Montesquiu lo 22 de setembre de 1792. La region produsiva d'òli de marmòta o afaton. Lo marmotièr es una sòrta de prunièr salvatge apelat tanben afatonièr.

Anselme¹³ enfin
 Çaça lo verin
 Al sang vas far prene un autre trin ;
 Alara son còs epurat,
 De *mauvais* levant desgatjat,

Marianna en plena garison,
 De la santat serà la flor.
 Per lo *sans-culotte* Lavabre

13. General de la Revolucion que prenguèt Niça.

Tèxt original
 de la cançon

LA GARISOU DE MARIANNO.

CANSON PATRIOTIQUO. *Ayré* : Des dous Sabouyards.

MARIANNO, trop attaccado
 D'uno forto malautié,
 Ero toujours maltratado,
 Et mourio de caytibié.
 Lou Médeci,
 Sans la gari,
 Et neyt & jour la fasio souffri :
 Le noubel Poudé executif
 Ben d'y fa prené un boumitif
 Per y dégatxa le palmou :
 Mananno se trobo millou, *bis*.

Un gra de listo civilo
 Es un remedi fatal,
 Que dins le corps ten la bilo,
 Aumento toujours le mal ;
 Et les remedis
 De Louis
 Souz pas bous ; jamais l'on nou
 garis ;
 Mais uno ounce d'Egalitat,
 Et dos dramos de Libertat,
 Yau pla degaxat le palmou :
 Marianno, &c.

La fannado fabourablo
 Qu'axec loc le dix d'Agoust,
 A Marianno, tant aimablo,
 A fait rattrappa le goust :
 Le mal maudit
 A leu futgit,
 Quand on pot rattrappa l'ap-
 pètit :
 Un bricou d'oli de Servant,
 Un pauc de syrop de Rolland,
 Yau pla degaxat le palmou :
 Marianno, &c.

Dillon, Kellerman, Custino,
 An coumençat de cassa
 La trop mayssanto bermino
 Qu'a manquat de l'estouffa ;
 Et le dedins
 Daïs intestins
 Sarau leou fans de vers tant
 malins ;
 Et l'elixir de Dumouriés,
 Fréat à la planto das pés,
 Ya pla dégatfat le palmou :
 Marianno, &c.

Cal uno préso de Niço ;
 Dos pinçados d'Emigrans,
 Per dissipa la maliço
 D'aquel mal qu'éro tant gran ;
 E ric-à-ric,
 A l'alambic,
 Passa la soumission de Brounf-
 vic :
 Le mati, se leban del leit,
 L'évapouratiou de Clairfait
 Ya pla degaxat le palmou :
 Marianno, &c.

Moutesquiou, boun patrioto,
 De Marianno Médeci,
 Bol, en de grais de marmotto,
 Totalomen la gari :
 Anselmo ^{et} enfin,
 Casso le berin ;
 Al sang bas fa prene un autre
 trin ;
 Alaro son corps epurat,
 De maubès leban degaxat,
 Marianno, en pleno garisou ;
 De la santat fera la fiou.

Par les Sans-Culottes, LAVABRE.

Pau Ricard

Pau Ricard nais a Marselha en 1909 e morís a Sinha en 1997. Es un **entrepreneire** e **òme politic occitan**, conegut coma lo creator dau pastís Ricard.

© Domenja Metz – Pau Ricard

La jovença

Sortiguèt d'una familha de forniers e de negociants en vins. A 12 ans, rescontrèt lo sénher Espanet, un ancian perruquier vengut destillaire d'alcòl, que li fisèt lo secrèt de sa recèpta de pastís. A **17 ans**, Pau Ricard quitèt lo licèu e temptèt de **fabricar son pastís** dins un pichon laboratòri a l'ostau. Après d'assais, creèt una recèpta ambe d'anís estelat, d'anís verd e un pauc de regalícia que testèt dins lei cafès de son quartier de Santa Marta a Marselha. Èra pasmens illegau dempuei 1915. En 1932, un decret tornèt autorizar la fabricacion e la venda de beures anisats a 40°, e Pau Ricard lancèt son pastís ambe l'eslogan « **Ricard, lo veri pastís de Marselha** ». En uech mesadas, vendèt 250 000 botelhas.

L'engatjament politic

Ambe son amic d'enfança **Carles Camprós** (un important poèta, erudit e teorician politic occitan), e l'occitanista marselhés **Jòrgi Rebol** creèron lo *Comitat per la lenga d'Òc* ò *Group Marsihés d'Occitania* vengut apuei lo **Partit Federalista Provençau** ò *Parti dóu poble provençau*. Lor objectiu èra de promòure l'autonomia politica, economica e culturala de Provença e d'Occitania. Pau Ricard èra lo president dau partit, que fondèt la revista **L'Araire**. Aquesta devenguèt **Occitània** en 1934. Ricard l'ajudèt en i passant de publicitats en occitan.

En 1935, Camprós publiquèt **Per lo camp occitan**, un libre important que prepausava un federalisme inter e intranacionau per evitar la guèrra en Euròpa. En 1936, Ricard e Rebol se presentèron ais eleccions legislativas a Brinhòla.

L'entrepreneire

En 1940, lo pastís fuguèt interdich per Petain, e Ricard faguèt de **resistència economica** en comercializant l'aiga Ventadour, produguèt de jus de frucha e destillèt d'alcòl per la Resistència. Comprèt lo **domeni de Mejana** en Camarga per i faire de risicultura e de bovina, e evitèt ansin a seis emplegats de faire lo Serviçi dau trabalh obligatòri.

Après la guèrra, Ricard semblèt destacar son interès de la politica. Benlèu qu'èra decebut per lo pauc de resistència de la societat. Pasmens, contunhèt d'ajudar l'occitanisme e demorèt pròche de Carles Camprós. Ricard desvolopèt son entrepresa que devenguèt un **grop mondiau dins lo sector de la fabricacion e de la distribucion de vins e alcòls**.

Aficha dau Partit Provençau – 1936

Aficha N° 4

POPLE PROUVENÇAU !

Regardo que sus 30 Deputa dou Sud-Est de la Franco n'a 26 que soum elegi pèr tu em'un prougramo poulitique de large prougrès souciau, es-à-dire que lou Pople Provençau es francamen demoucratique e soucialisto...

As toujours vist au Gouvèr de Paris uno majourita reacionàri... Aquelo majourita reacionàri e pourrido a sempre gouverna lou Pople provençau...

La Prouvenço es uno **MINOURITA NACIOUNALO**

Lou Pople Prouvençau n'a proum de si leissa gouverna pèr lei facisto e lei imperialisto dou Gouvèr de Paris qu'an arrouina la prouduccion agricoło dou Miejour de Franco emè sa poulitico colonialo...

Lou Pople Prouvençau vou plus dou Gouvèr de Paris qu'es pas esta capable d'ourganisa la Pas... e l'Economio dicho nacionalo...

La Pas de l'Europo es assetado ni sus leis armamen sèns limito, ni sus un semblant de desarmamen, mai bèn sus l'ourganisacion federalo de toutei lei region economico e geografico e lou respèt de toutei leis one e de toutei lei raco...

Lou Pople Prouvençau a lou devé, en fouero deis oupinien poulitico catalogado de dreissa lou Front.Coumun provençau contro lou facisme e l'imperialisme dou Gouvèr de Paris e de toutei lei Capitalo guerriero... que nous mènon à la roucino e à la mouart...

Pèr lou Partit Prouvençau :
Pau RICARD, President.

Paysans, Ouvriers, Marins, Artisans, Intellectuels, TRAVAILLEURS

de toutes les régions et patries de France, et particulièrement vous autres les Provençaux qui parlez la vieille langue de famille, ce provençal trop communément appelé patois qui est votre langue de rébellion et de liberté (malgré l'école et son gouvernement à dit MISTRAL), pardessus les limites qui vous sont imposées pour vous affaiblir... tendez-vous une main fraternelle.

UNISSEZ-VOUS !

Ecoutez cet appel dans notre langue fédérale

FÉDÉREZ-VOUS !

Cette affiche qui doit être timbrée est placée sous la protection (l) de la Gendarmerie...
Imprimeur de Langedoc, J. LOUHART, 11, rue Drouot, Narbonne

Bibliografia

Documents redigits dab l'ajuda de Wikipedia.

Alienòr d'Aquitània

Martin Aurell, *Aliénor d'Aquitaine. Souveraine femme*, Paris, Flammarion, 2024.

Katy Bernard, *Les mots d'Aliénor : Aliénor d'Aquitaine et son siècle*, Bordeaux, éditions Confluences, 2021.

Philippe Contamine, *Aliénor d'Aquitaine : la reine de l'ombre et du pouvoir*, Paris, éditions Tallandier, 2012.

Jean Flori, *Aliénor d'Aquitaine : la reine insoumise*, Paris, Payot, 2004.

Tà anar mei luenh

Un poèma de Bertran de Bòrn qui ahisca los hilhs d'Alienòr a's revendir contra lo pair :

Be-m platz lo gais temps de pascor, in : Gérard Gouiran, *L'amour et la guerre. L'œuvre de Bertran de Born*, Ais, Universitat de Provença, 1985.

https://trobadors.iec.cat/veure_d.asp?id_obra=455

Los comtes de Tolosa

Jean-Luc Déjean, *Les comtes de Toulouse (1050-1250)*, Paris, Fayard, 1979.

Emmanuel Le Roy Ladurie, *Histoire de France des régions*, Paris, Seuil, 2001.

Laurent Macé, *Les Comtes de Toulouse et leur entourage : XIIe–XIIIe siècles : rivalités, alliances et jeux de pouvoir*, Bonchamp-lès-Laval, Éditions Privat, octobre 2003.

Per anar mai luènh

Un sirventés de Pèire Cardenal que fa l'elògi de Raimond VII :

Ben volgra, si Dieus o volgués, in : Charles Camproux, *Pèire Cardenal, tròces causits*, Montpelhièr, CEO, 1970.

Un autre de Guilhèm Montanhagòl :

Bel m'es quan d'armatz aug refrim, in : Peter T. Ricketts, *Les poésies de Guilhem de Montanhagol, troubadour provençal du XIIIe siècle*, Toronto, Pontifical Institute of Mediaeval Studies, 1964.

https://trobadors.iec.cat/veure_d.asp?id_obra=1096

Olympe de Gouges

Olivier Blanc, *Olympe de Gouges: De la déclaration des droits de la femme et de la citoyenne à la guillotine*, Paris, Tallandier, 2022.

Michel Faucheux, *Olympe de Gouges*, Paris, Gallimard, 2018.

Florence Lotterie, Élise Pavy-Guilbert, *Olympe de Gouges. Une femme dans la Révolution*, Paris, Flammarion, 2025.

Gaston Febus

Claudine Pailhès, *Gaston Fébus : Le Prince et le Diable*, Paris, Perrin, 2007.

Pierre Tucoo-Chala, *Gaston Fébus, prince des Pyrénées (1331-1391)*, Bordeaux, Deucalion, 1991.

Pierre Tucoo-Chala, *Gaston Febus, grand prince médiéval (1331-1391)*, Biarritz, J. et D., 1996.

Tà anar mei luenh

La cançon escriuta per Gaston Febus dab la quau e ganhè lo prèmi deu *Consistòri del gai saber* de Tolosa :

<https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k96597174/f63.item.p.344>

Catarina Segurana

Coun, *Catarina Segurana : qu'es acò ?*, Niça, Gilletta, 2023.

Rémy Gasiglia, *Séгурane, Catherine*, in Ralph Schor (sous la direction de), *Dictionnaire historique et biographique du comté de Nice*, Niça, Serre, 2002.

Miquèu de Montanha

Donald Frame, *Montaigne, une vie, une œuvre*, Paris, Champion, 1994.

Bernard Jolibert, *Montaigne, l'éducation humaniste*, Paris, L'Harmattan, 2009.

Arlette Jouanna, *Montaigne*, Paris, Gallimard, 2017.

Madeleine Lazard, *Michel de Montaigne*, Paris, Fayard, 2002.

Jeanne de Flandreysy

Christian Chabanis, *Jeanne de Flandreysy ou la passion de la gloire*, La Salamandre, Guy Chambelland, 1964.

<https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k3392644n/f15.item.textelimage>

Joan Jaurés

Jean-Pierre Rioux, *Jean Jaurès*, Paris, Perrin, 2008.

Jean-Paul Scot, *Jaurès et le réformisme révolutionnaire*, Paris, Éditions du Seuil, 2014.

Sophie Viguier-Vinson, Éric Vinson, *Jaurès le prophète : mystique et politique d'un combattant républicain*, Paris, Albin Michel, 2014.

Joana de Labrit

Bernard Berdou d'Aas, *Jeanne d'Albret reine de Navarre et vicomtesse de Béarn : lettres suivies d'une ample déclaration*, Anglet, Atlantica, 2007.

Yves Cazaux, *Jeanne d'Albret*, Paris, Albin Michel, 1973.

Michel Lévassieur, *Histoire des d'Albret et des rois de Navarre*, Anglet, Atlantica, 2006.

André Turcat

Pierre Sparaco, *André Turcat : Biographie*, Toulouse, Privat, 2015.

André Turcat, *Pilote d'essais : mémoires*, Paris, Le Cherche midi, 2005.

Marianna

Maurice Agulhon, Pierre Bonte, *Marianne : les visages de la République*, Paris, Gallimard, 1992.

Robert Marty, *Marianne fille de Puylaurens ou Comment fut baptisée la République !*, Puèglaurenc, IEO, 2007.

Pau Ricard

Jean Domenichino, Xavier Daumalin, Jean-Marie Guillon, *Paul RICARD et le vrai pastis de Marseille*, Marselha, Jeanne Laffitte, 2009.

Paul Ricard, *La Passion de créer*, Paris, Albin Michel, 2021.

